

MODELUL CULTURAL – PREMISĂ A FORMĂRII IDENTITĂȚII UMANE**THE CULTURAL MODEL – PREMISE OF HUMAN IDENTITY FORMATION****AURELIA FOLEA¹,**

doctorandă,

Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă

<https://orcid.org/0009-0005-4376-7521>

CZU 316.356.4:159.923.2(478)

316.613(478)

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2023.2.17>

Studiul reprezintă o tentativă de actualizare și reconfirmare a unor concepte importante, precum: personalitate umană, caracter național, identitate națională, identitate/personalitate culturală, model cultural. Sunt analizate diferite puncte de vedere asupra conceptelor respective prin referință la lucrările unor antropologi și filozofi notorii: D. Reisman, Margaret Mead, Max Weber, R. Linton, C. Noica, L. Blaga, A. Mișu, V. Pâslaru ș.a. Autorul articolului susține că, deși cea mai mare importanță în formarea personalității o are mediul, totuși, personalitatea în formare a individului este modelată de cultură. De asemenea, autorul menționează că într-o societate cu o cultură suficient de stabilă individul se integrează tot mai mult pe măsură ce înaintea în vârstă, își reafirmă valorile, atitudinile, aderând la comportamentul pe care i-l prescrie cultura sa. Persoana care își începe viața într-o cultură și, ulterior, și-o continuă în altă, se vede silită să adere la modele de comportament ce nu concordă cu propriile valori și atitudini. În articol se face referință la societatea basarabeană, careia în perioada imperiului rusesc și în cea sovietică i s-au impus, prin constrângere, modele culturale străine, care au avut un impact devastator asupra băștinașilor. Realizată într-un context național și universal, transformarea individului din ființă biologică în una culturală, intelectual-spirituală e posibilă printr-o educație realizată pe valori naționale, produse de națiunea careia aparțin educabilii.

Cuvinte-cheie: personalitate umană, caracter național, identitate națională, personalitate culturală, model cultural

The study represents an attempt to update and reconfirm some important concepts, such as: human personality, national character, national identity, cultural identity/personality, cultural model. Different points of view on the respective concepts are analyzed, with reference to the works of some notorious anthropologists and philosophers: D. Reisman, Margaret Mead, Max Weber, R. Linton, C. Noica, L. Blaga, A. Mișu, V. Pâslaru et al. The author of the article claims that although the greatest importance in the formation of personality has the environment, however the individual's personality in formation is shaped by culture, as in a society with a sufficiently stable culture, the individual integrates more and more as he gets older, reaffirms his values, attitudes, adhering to the behavior that his culture prescribes. The person who begins his life in one culture and, later, continues it in another, is forced to adhere to patterns of behavior that do not agree with his own values, attitudes. The article refers to the Bessarabian society, which during the Russian and Soviet empires were forced to impose foreign cultural models, which had a devastating impact on the natives. Made in a national and universal context, the transformation of the individual from a biological being into a cultural, intellectual-spiritual one is possible through an education based on national values, produced by the nation to which the educable belong.

Keywords: human personality, national character, national identity, cultural personality, cultural model

Introducere

Deși există un șir de studii referitoare la personalitatea umană, cultură și societate, la relațiile dintre acestea, totuși, în actualitatea în care trăim, dominată de fenomenul globalizării, de războaie, conceptele „specific național”, „identitate umană”, „model cultural”, „personalitate culturală” își revendică dreptul la o abordare tocmai din perspectiva raportului ce le determină pe fiecare în parte și, nu în ultimul rând, al amenințărilor care există atât de natură politică (de pildă, încercarea Rusiei, prin

1 E-mail: aureliafolea@yahoo.com

declanșarea unui război, de a cotorpi teritorii ce nu-i aparțin, de a supune un popor, ce are dreptul la autodeterminare) cât și culturală (impunerea, prin constrângere, a unui model cultural străin, ne-conform cu valorile și atitudinile altei societăți culturale). O altă premisă ce a determinat abordarea problemei ține de societatea umană/culturală din Republica Moldova, teritoriu ce s-a aflat mai mult de 100 de ani în componența imperiului rus, ulterior (1944-1991) făcând parte, prin constrângere, din statul Uniunea Sovietică, prin urmare, obligată să accepte, în devenirea sa, model cultural străin, cel rusesc și sovietic, în detrimentul celui național, fapt care a avut un impact negativ asupra conștiinței unei părți considerabile de moldoveni, care refuză identitatea românească, promovând ideea de națiune moldovenească.

Caracterul național ca tip de personalitate umană

Personalitatea umană, în mare măsură, nu este altceva decât un produs al realității sociale și al celei culturale și, totodată, un purtător și promotor al acestora. David Reisman, abordând problema personalității umane, a constatat prezența în diverse societăți a trei tipuri de personalități: personalitate orientată tradițional (în aceste societăți, de regulă, mici, acțiunile și valorile sociale sunt bazate pe tradiție), personalitate orientată spre interior (este tipul uman impulsivat din interior să cucerească alți oameni, să exploreze resursele existente), personalitate direcționată spre exterior (are sentimente neclare despre ce e bine și ce e rău, este mai adaptabilă și mai receptivă la așteptările altora) [1 p. 176].

De rând cu aceste forme ale personalității societale la care se referă antropologul respectiv, cercetătorii din domeniul antropologiei culturale remarcă alte câteva tipuri de personalitate: modală, structura personalității de bază, caracterul național. Cât privește ultimul tip, abordarea acestui concept este realizată de mai mulți antropologi din diverse perspective. Margaret Mead, de exemplu, ia în considerație drept criterii următoarele: a) descrierea comparativă a diferitelor configurații culturale; b) analiza relațiilor dintre fundamentele învățării copilului și diversele aspecte ale culturii; c) relațiile interpersonale de bază (părinți-copii). Cercetătoarea respectivă remarcă tendința antropologilor de a defini conceptul de caracter național din punctul de vedere al coerenței valorilor determinate cultural sau prin modele de comportament [1 p. 182]. Această preocupare a antropologilor poate fi justificată de faptul că în fiecare societate există o varietate de trăsături și modele transindividuale ale indivizilor.

Un alt antropolog, David McClelland [1 p. 183], referindu-se la conceptul de caracter național ca tip de personalitate, susținea că, prin intermediul miturilor, folclorului și ale altor producții artistice ale unei națiuni, se poate de identificat caracteristici importante ale acesteia, în general, și despre valorile ei, în particular. Or, toate producțiile artistice nu sunt altceva decât manifestări ale fanteziilor, imaginației unui individ sau ale unei națiuni. În studiul său despre caracterul național, Francis Hsu [1 p. 184] a examinat problema din perspectiva relației valorilor culturale ale unei națiuni cu trăsăturile personalității, autorul formulând concluzia că valorile care sunt promovate în mod deosebit de o cultură particulară constituie, de fapt, valorile ei centrale.

Termenul de caracter național face parte din câmpul lexical al celui de națiune, acesta din urmă fiind definit de către P. Andrei drept „produs al unui destin istoric și creatoare a culturii specifice unui grup social” [2 p. 215]. În *Le Petit Larousse*, națiunea este caracterizată ca „o comunitate umană, cel mai des stabilită pe același teritoriu și care posedă o unitate istorică, lingvistică, culturală, economică mai mult ori mai puțin puternică” [1 p. 364]. O altă definiție a termenului de națiune o desprindem din *Dictionary of Modern Sociology*: „Națiunea este cel mai mare număr de oameni care, fiind purtătorii unei culturi comune, se simt legați unii de alții prin relații rezultate din similaritatea valorilor împărtășite, identitatea religiei, aspirațiilor etc. Un asemenea grup cultural aproape întotdeauna ocupă o arie geografică definită și, deseori, membrii lui vorbesc aceeași limbă și are autonomie politică în calitate de stat” [1 p. 364]. Deși foarte apropiați, termenii „națiune” și „etnie”, așa cum menționează A. Mișu, nu sunt identici, chiar dacă în majoritatea definițiilor națiunii pot fi regăsite trăsăturile caracteristice ale etniei” [1 p. 364]. Max Weber definește conceptul de etnie în felul următor: „...acele grupuri

umane ce susțin o credință subiectivă într-o origine comună, datorită similitudinilor de tip fizic sau a obiceiurilor, sau a amândurora, sau datorită memoriei colonizării sau migrației” [1 p. 357].

Conceptele „identitate umană”, „identitate națională”, „identitate culturală”

Orice ființă umană se remarcă prin dublă identitate: a caracteristicilor moștenite (apartenența rasială, națională, culturală, religioasă obținute prin părinți, particularitățile psihice – caracter, temperament, imaginație, percepție etc.) și a celor formate pe parcursul vieții prin educație, relații sociale, mediu cultural, profesional ș.a. În cel de-al doilea caz, al formării, schimbările ce se produc sunt definitorii identității sale. Ideea lui C. Noica de devenire într-o ființă, tocmai, justifică faptul că ființa umană nu atât este, cât devine, că în elementul culturii el sporește statornic: „În timpul rostitor omul se dovedește efectiv capabil să sporească natura în sânul naturii. Din primul ceas, omul nu este numai subiect al timpului real sau, mai degrabă, spre a se înstăpâni mai bine asupra realului însuși, el își valorifică din primul ceas capacitatea sa de-a putea trăi, totodată, în timpul rostitor, unde încapă creație /.../. Conștiința ce trăiește sub timpul logic are totul de strămutat în ordine și face aceasta deopotrivă cu gândirea speculativă și cu operativitatea cunoașterii științifice [3 pp. 125-126]. Așadar, identitatea umană poate fi definită nu atât din perspectivă biologică, deși aceasta este importantă, cât prin cultură, prin valorile pe care le creează. Or, anume valorile create de el îl deosebesc de alte vietăți. „Adaptându-se la etnic și social, valorificându-și propria condiție (=însușiri, caracteristici, stări), individul se socializează și se culturalizează, reintegrându-se cultural prin educație, într-o calitate îmbogățită, în comunitatea etnică și socială”, subliniază Vlad Pâslaru [4 pp. 143-144].

Atât termenul de națiune cât și cel de etnie îl restrâng într-un mod oarecare pe cel de identitate etnică/națională, iar acesta din urmă, la rândul său – pe cel de identitate culturală. Or, „fiecare individ aparține, pe de o parte, unei comunități congenitale, unui anumit spațiu existențial, utilizează aceeași limbă, posedă aceeași cultură – acestea reprezentând/fiind asigurate de dimensiunea națională a individului” [4 p. 63]. Așadar, istoria, limba, religia, sensibilitatea, manifestările temperamentale, moravurile, obiceiurile, tradițiile, instinctul unui popor definesc conceptul de identitate națională.

Abordând problema identității naționale, a specificului românilor, istoricul și jurnalistul francez Jean-Henry-Abdolonyme Ubicini, membru al Academiei Române, menționa, cu referire la națiunea română, că, din punct de vedere etnografic, aceasta e alcătuită din două categorii de oameni, unii aparținând rasei românești indigene, ieșite din amestecul vechilor daci cu coloniștii romani și alții – celei indigene, adică asimilate, romanizate. Istoricul francez a făcut următorul portret românilor: „Mari, voinici, inteligenți, români, în costumele lor, care par împrumutate din basoreliefurile Columnei lui Traian, amintesc, fără de asprimea fizionomiei, pe mândrii războinici din care se trag. Această expresie bărbătească este înlocuită cu un aer de tristețe, de resemnare, rezultat al atâtor suferințe, pe care au trebuit să le îndure” [5 p. 73]. În această ordine de idei, menționăm și opinia filozofului român L. Błaga, care susținea că „sufletul popular românesc se lasă în grija tutelară a unui destin cu indefinite – dealuri și văi, a unui destin, care, simbolic vorbind, descinde din plai” [6 p. 62], că acest suflet „posedă un spațiu-matrice deplin cristalizat, care face parte integrantă din ființa românului” [6 p. 62], că „solidaritatea sufletului românesc cu spațiul mioritic, ce se desprinde din linia interioară a doinei, din rezonanțele și din proiecțiunile ei în afară, dar tot așa și din atmosfera și din duhul baladelor noastre, are un fel molcom, inconștient, de foc îngropat, nu de efervescentă sentimentală sau de fascinație conștientă” [6 p. 62]. Filozoful român Constantin Noica identifica identitatea românilor cu sentimentul dorului, subliniind că termenul „dor” „reprezintă o contopire, și nu o compunere. S-a contopit în el durerea, de unde și vine cuvântul, cu plăcerea, crescută din durere, nu pricep bine cum” [7 p. 297].

Așadar, conștiința apartenenței la o anumită cultură definește identitatea culturală, ce nu poate fi în afara, în primul rând, identităților etnice și lingvistice. De fapt, valorile, inclusiv, cele culturale, prin forța lor ideatică și expresivă, prin caracterul lor de permanență, devin repere pentru conștiința

unei națiuni. Mereu reinterpretate, valorile sunt aduse în circuitul viu al culturii, ele sintetizând, prin mesajul lor, de fapt, o epocă și un mod de a înțelege lumea.

Relația „model cultural – personalitate culturală”

Una dintre caracteristicile sine qua non ale unei personalități umane este capacitatea ei de a vedea ca un întreg cultura propriei societăți, de a aprecia modelele ei și implicațiile lor. Acționând într-un mediu, care, în cea mai mare parte, este determinat cultural, ființa umană este mai mult decât una fiziologică, ereditară. Ea, potrivit cercetătorului american Ralph Linton, nu este altceva decât „o configurație de răspunsuri, pe care individul și le-a elaborat ca rezultat al propriei experiențe și care, la rândul ei, derivă din interacțiunea individului cu mediul” [8 p. 158]. Fără îndoială, calitățile innăscute ale individului influențează deosebit genul de experiență ca rezultat al acestei interacțiuni, dar „factorii innăscuți, determinați biologic, susține R. Linton, nu pot fi considerați răspunzători nici pentru configurațiile personalității în întregul lor, nici pentru diferitele modele de răspuns incluse în aceste configurații” [8 p. 159].

Întrucât cea mai mare importanță în formarea personalității, așa cum menționam mai sus, o are mediul, adică oamenii și lucrurile, deducem că personalitatea în formare a individului este modelată de cultură. R. Linton, în studiul citat, atrăgea atenția că influențele pe care le exercită cultura asupra personalității în formare sunt de două genuri diferite: care derivă din comportamentul, modelat cultural, al altora față de copil (aceste influențe au o uriașă importanță în timpul copilăriei) și care derivă din observarea și învățarea sistematică de către individ a modelelor de comportament caracteristice societății sale (aceste modele îl ajută să-și formuleze propriile răspunsuri la diferite situații). Potrivit cercetătorului american, aceste două tipuri de influență se suprapun: comportamentul, modelat cultural, față de copil, poate servi ca model pentru dezvoltarea unora dintre propriile modele de comportament.

În acest context al abordării problemei, este important de subliniat că însușirea unor modele noi de comportament care să corespundă sistemului de valori și de atitudini ale individului depinde în mare măsură de cultura suficient de stabilă ori nestabilă a societății. Astfel, într-o societate cu o cultură suficient de stabilă, individul se integrează tot mai mult pe măsură ce înaintează în vârstă. Reafirmându-și valorile, atitudinile, el aderă la comportamentul pe care i-l prescrie cultura sa. Persoana care își începe viața într-o cultură și, ulterior, și-o continuă în altă, se vede silită să adere la modele de comportament ce nu concordă cu propriile valori și atitudini. În acest caz, valorile, atitudinile lui, anterior stabilite, dacă nu sunt întărite de modele culturale adecvate, slăbesc sau sunt înlăturate. Drept argument-exemplu poate servi societatea moldovenească (spațiul dintre Prut și Nistru) din perioada imperiului rusesc și din cea sovietică, în care, autoritar, s-a impus o altă cultură, cea rusească, ulterior, și socialistă. Substituirea glotonimului limbă română cu cel de limbă moldovenească, interzicerea tradițiilor, obiceiurilor autohtone legate, în primul rând, de sărbătorile creștine (Crăciunul, Paștele), de cele de familie (botezul, cununia), înlocuirea acestora cu „sărbători” sovietice, rusești, au produs un decalaj considerabil între valorile, atitudinile individului și modelul cultural impus. Aderarea constrânsă la o altă cultură, înstrăinarea românilor basarabeni de matricea națiunii lor au avut drept rezultat derogarea de la identitatea etnică românească a unei părți a moldovenilor din Basarabia, care astăzi nu se consideră români, respingând conceptele de limbă română, cultură românească, specific național, identitate națională, român.

Referindu-se la cauza principală a neinteracționării elementelor unei culturi străine cu cea autohtonă/românească (de facto, în cazul elementelor unei culturi alogene pătrunse firesc, nu impuse, într-un alt spațiu cultural, interacționează doar entitățile lor la nivelul esențelor), V. Pâslaru sublinia că „elementele culturilor străine, care au fost aduse de exponenții ocupanți nu interacționează cu cultura autohtonilor, deoarece acestea fie că sunt impuse, fenomen ce ține de invazia culturală, deci sunt respinse de băștinași în virtutea autoconservării genetice, fie că sunt conservate de înșiși purtătorii lor

care-i desconsideră (disprețuiesc, umilesc) pe autohtoni în virtutea statutului lor de ocupanți, de aceea fenomenele acestei culturi se consumă doar în mediul purtătorilor ei” [4 p. 131]. În această ordine de idei, R. Linton menționa: „Cultura îl poate constrânge pe un individ atipic să adere la forme de comportament care îl repugnă, dar, dacă un comportament repugnă majorității membrilor unei societăți, cultura este aceea care trebuie să cedeze” [8 p. 168].

Educația se realizează pe valori și, mai întâi, pe cele naționale, produse de națiunea căreia aparțin educabilii. Realizată într-un context național și universal, educația, văzută ca fenomen specific uman, vizează transformarea individului din ființă biologică în una culturală, intelectual-spirituală, este „adeveritoarea ființei umane în calitatea sa de entitate culturală, ea însăși fiind adeverită de propria finalitate generalizată – identitatea celui educat, validată ca entitate a universului uman” [4 p. 182]. Schimbările ce se produc prin educație sunt definitorii identității individului. Instinctele, impulsurile lui, grație educației, sunt înlocuite cu valori ale colectivității etnice (datini, obiceiuri, moravuri), cu ale celei sociale (norme, legi, criterii, principii sociale, juridice, economice etc.), astfel formându-se identitatea persoanei. Bineînțeles, calitatea culturii în contextul căreia se realizează propria viață a educabilului este determinantă pentru educația ce și-o asumă. În procesul de adaptare la modelele etnic, social, cultural, el, de fapt, își valorifică, prin socializare și culturalizare, propria condiție. Deoarece educația se realizează gradual, în timp, individul tinde să avanseze/avansează către cea mai bună condiție posibilă. Dacă la treapta școlii primare, identitatea culturală a individului, conștiința apartenenței lui la o anumită cultură se manifestă și se dezvoltă prin raportarea ființei la un spațiu concret (casă părintească, localitate, țară), la vârsta preadolescenței, elevul deja se raportează la identitatea lingvistică și etnică (preferă să facă parte, pentru o comunicare fără dificultăți, dintr-un grup ce vorbește aceeași limbă și aparține aceleiași etnii). Ulterior, la vârsta tinereții, se înregistrează astfel de caracteristici, precum: definirea identității personale ca parte a identității naționale, convingerea că identitatea națională este foarte importantă, manifestarea unei conștiințe culturale național-universale etc. Interacțiunea elevului cu societatea și cultura, în special, prin educație determină formarea majorității modelelor sale de comportament.

Concluzii

Patria este expresia a însăși condiției umane de a fi, este spațiul congenital al existenței indivizilor. Prin activitatea sa, omul spiritualizează/culturalizează acest spațiu, în primul rând, prin cea mai valoroasă formă de comunicare: limba. Identificându-se cu limba maternă, cu tradițiile și cultura sa, omul, în propria sa ființare, devine ființă culturală. Nu însă și într-un spațiu cultivat prin violență, care duce la desființarea ei. Națiunea este forma de comunicare etnică cea mai dezvoltată. Prin urmare, asocierea pe temeuri congenitale este firească și nu poate fi combătută.

Referințe bibliografice

1. MIHU, A. *Antropologie culturală*. Cluj Napoca: Dacia, 2002. ISBN 973-35-1299-0.
2. ANDREI, P. *Filozofia valorii*. Iași: Polirom, 1997. ISBN 973-683-017-9.
3. NOICA, C. *Trei introduceri la devenirea intru ființă*. București: Univers, 1984. ISBN 5004984IPBACTR.
4. PÂSLARU, VI. *Educație și identitate*. Chișinău: Știința, 2021. ISBN 978-9975-85-317-0.
5. BURICESCU, I-F. *Sufletul românesc* [online]. București: Casa școalelor, 1944 [accesat 17 mai 2024]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/document/93103613/Sufletul-Romanesc-Ion-F-Buricescu-1944-pdf>
6. BLAGA, L. *Trilogia culturii: Orizont și stil*. București: Humanitas, 2011. ISBN 978-973-50-2953-1.
7. NOICA, C. *Cuvânt împreună despre rostirea românească*. București: Humanitas. 2021. ISBN 978-973-50-6755-7.
8. LINTON, R. *Fundamentul cultural al personalității*. București: Editura Științifică, 1968.